

החידוש היומי

חידוש יומי בדף היומי

קידושין ביבמה קודם חליצה דבר שלא בא לעולם

בגמרא במסכת יבמות (צב:) אמר רב, מנין שאין קידושין תופסין ביבמה, שנאמר (דברים כה ה) "לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר" - לא תהיה בה הויה לזר. ושמואל אמר, בעניותינו [- מתוך עניות דעתנו שאין אנו יודעים פירוש המקרא. רש"י], צריכה גט. מספקא ליה לשמואל, האי 'לא תהיה אשת המת' אי ללאו הוא דאתא, אי דלא תפסי בה קידושין הוא דאתא.

ובהמשך הסוגיא: אמר רבי ינאי, בחבורה נמנו וגמרו, אין קידושין תופסין ביבמה. אמר ליה רבי יוחנן, רבי, לא משנתנו היא זו?! דתנן, האומר לאשה הרי את מקודשת לי לאחר שאתגייר, לאחר שתתגיירי, לאחר שאשתחרר, לאחר שתשתחררי, לאחר שימות בעליך, לאחר שתמות אחותיך, או לאחר שיחלוץ לך יבמך - אינה מקודשת [דהוי דבר שלא בא לעולם, הרי שקודם חליצת היבם חשוב 'דבר שלא בא לעולם' ומוכח שאין קידושין תופסין בה]. אמר ליה, אי לאו דדלאי לך חספא מי משכחת מרגניתא תותיה [- אם לא שהרמתי לך את החרס, האם היית מוצא את המרגלית שמתחתיו]. ופירש רש"י: אי לאו דאמרי לך, לא הוית מסיק אדעתך דטעמא משום דלא תפסי בה קידושי השתא הוא, אלא משום דאין מקנה דבר שלא בא לעולם ואפילו יש בידו לעשות עכשיו, עכ"ד. [ובהמשך הסוגיא מעמידה הגמרא את דברי המשנה כדעת רבי עקיבא שכל חייבי לאוין אין קידושין תופסים בהם, וממילא הוי דבר שלא בא לעולם ואינו בידו].

מבואר שלדעת הסוברים שאין קידושין תופסים ביבמה יהיה ביאור המשנה שכשאומר 'לאחר שיחלוץ לך יבמך' הוה דבר שלא בא לעולם שאינו בידו, ולכן אינה מקודשת. ואילו להצד שקידושין תופסים ביבמה היינו מבארים המשנה שאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם אפילו אם בידו לעשות, ולכן אף שיש בידו לקדשה גם עתה קודם שיחלוץ לה יבמה מכל מקום אינה מקודשת כיון שהוא דבר שלא בא לעולם.

והקשה הריטב"א מאי שנא מהאומר לאשה הרי את מקודשת לאחר שלוש יום, שהיא מקודשת אם לא חזר בו, ואפילו אם נתאכלו המעות כמבואר בקידושין (נט.). דהיינו שהוקשה להריטב"א מדוע נחשב הדבר ל'דבר שלא בא לעולם' כיון שגם עתה יכול לקדשה ובוחר לקדשה לאחר זמן, והרי זה כמקדש אשה בעלמא ורוצה שיחולו הקידושין לאחר שלוש יום. ויישב הריטב"א: ויש לומר, דשאני הכא דאישתני גופה וכו'. דהיינו שאף שקידושין תופסים ביבמה, אך מכל מקום כשמקדשה לאחר שתצא מיד היבם ותהיה מותרת לשוק הרי זה דבר שלא בא לעולם, שהרי עתה היא עומדת ליבום ויש שינוי בגופה שתהיה מותרת לשוק.

מחלוקת המפרשים באיסור לאו ביבמה לשוק אם הוא אף בקידושין

והנה יש לדון להצד שאין כוונת הפסוק לומר שאין קידושין תופסין ביבמה לשוק אלא רק ללאו - שיבמה לשוק אסורה בלאו, האם איסור זה יהיה רק בביאה או גם בקידושין וכמשמעות לשון הפסוק 'לא תהיה אשת המת' והויה היינו קידושין כדרך שדרשינן שאין קידושין ביבמה לשוק מלשון זו שלא תהיה בה הויה לאיש זה.

ונחלקו בדבר זה רבותינו הראשונים, התוספות (מט: ד"ה אי כרב) כתבו שמתוך דברי רש"י (שם ד"ה אי) משמע שלדעת רב הסובר שהפסוק בא ללמדנו שאין קידושין תופסין ביבמה לשוק - אין לאו ביבמה לשוק. ורבינו תם חולק בזה על דעת רש"י וסובר שהכל מודים שיש בה לאו, ולא נחלקו בדבר זה רב ושמואל, אלא שמואל מספקא ליה שמא לא בא הפסוק אלא ללאו. ומוסיפים התוספות שלצד זה של שמואל 'תהיה' שכתוב בקרא "אורחיה דקרא או לאשמועינן דלקי אקידושין", עכ"ד. ומבואר לכאורה בתוספות שהסתפקו אם לדעת שמואל הלאו הוא רק על ביאתה או אף על הקידושין. וכך ביארו המהרש"א והמהר"ם בדבריהם, דשמואל מספקא ליה אי לא אתא קרא אלא ללאו בעלמא לאסור ביאה ו'תהיה' אורחיה דקרא, או דמשום הכי כתיב 'תהיה' ללקות אקידושין.

אמנם המהרש"ל והב"ח הגיהו בדברי התוספות "אורחיה דקרא ולאשמועינן דלקי אקידושין" דהיינו שלצד זה ודאי 'תהיה' שכתוב בקרא בא להורותנו שלוקה כבר על הקידושין. [והמהרש"א תמה על הגהה זו, שאם אכן הפסוק בא בודאי להורות שלוקה אף על הקידושין, לשם מה הוצרכו התוספות להוסיף שהוא 'אורחיה דקרא'].

מאיך הריטב"א (צב: ד"ה מספקא) ביאר שבזה גופא נחלקו רב ושמואל, בביאור לשון ההויה המוזכר בפסוק אם משמעו קידושין ויהיה מבואר בקרא שאין קידושין תופסים בה או שלשון 'הויה' הוא כדכתיב 'לא יהיה קדש מבני ישראל' שמשמעו אישות ולא קידושין. ומבואר מדבריו שלדעת שמואל שהפסוק ללאו דוקא אתא - אם כן אין לוקה על הקידושין.

הערת החילופי גרסאות שמא קידושי יבמה אינם בידו מחמת האיסור לקדשה

על פי זה הקשה בחלופי גרסאות (נדפס בסוף ש"ס וילנא) מדוע נדחק רש"י לפרש כוונת רבי ינאי שהיינו מפרשים המשנה שאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם אפילו שהוא בידו, הלא יש לומר בפשטות שכיון שעל כל פנים יש בקידושיה איסור [לדעת הסוברים כן], אם כן לולי דברי רבי ינאי שאין קידושין תופסין ביבמה לשוק, היינו מפרשים שהטעם שאינה מקודשת לפי שאין זה 'בידו' שהרי אין בידו לעשות איסור. ואמנם לפי האמת פירש רבי ינאי שהטעם הוא משום שאין קידושין תופסין ביבמה לשוק.

'בידו'

בדבר

שאסור

לעשותו

יום שלישי ח סיון

יבמות דף צב

להצטרפות לקבלת החידוש

a8843414@gmail.com

בעין זה אנו מוצאים בדברי הערוך לנר, שהקשה בציצית דין רש"י שקידושין הם דבר שבידו והיינו מפרשים המשנה שאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם אפילו בדבר שבידו, והלא בגמרא בקידושין (סב:) מבואר שקידושין אין זה בידו כיון שאין בידו לכופה להתקדש. ויישב הערוך לנר, שמכל מקום כיון שדעתה להתקדש לו לאחר שיחלוץ ממילא אמרינן שמסתמא תישאר בדעתה ולא תתחרט אפילו יקדשנה מיד ולכן חשוב 'בידו'. אלא שמקשה הערוך לנר לדעת הסוברים שיש איסור גם בקידושי יבמה לשוק [לגירסת המהרש"ל והב"ח], או עכ"פ ספק איסור [לגירסת המהרש"א והמהר"ם], אם כן ודאי שאין לומר שקידושין אלו הם 'בידו', שהרי אפילו אם התרצתה להתקדש לו לאחר חליצתה אין להסיק מכך שרצונה להתקדש לו גם עתה - שהרי קידושיה עתה הם באיסור ומהיכי תיתי שתרצה לעבור על איסור זה.

אמנם הערוך לנר לא הקשה כן בעצם על דברי רש"י מדוע לא פירש שכך היינו מפרשים את טעם המשנה, שלכך אין זה 'בידו' כיון שהוא דבר איסור, שכן סבירא ליה כפי האמת שדבר איסור אינו מגדיר את הדבר כ'אינו בידו', אלא שמכל מקום הוקשה לו שהרי קידושין אינם בידו, וכל הטעם לדונם כדבר שבידו הוא מכח מה שהתרצתה לקידושיה אחר החליצה, ועל זה מעיר הערוך לנר שסברא זו לא תיתכן באופן שקידושיה עתה הם קידושי איסור בשונה מקידושיה שלאחר החליצה.

מחלוקת הכס"מ והמגיד משנה בדעת הרמב"ם במקדש יבמה לאחר שיחלוץ יבמה

והרמב"ם (אישות פ"ז הט"ו) פסק: האומר ליבמה הרי את מקודשת לי בזה לאחר שיחלוץ לך יבמך, הרי זו מקודשת - הואיל ואילו קידשה עתה היו קידושין תופסין בה מספק, ע"כ. וביאר המגיד משנה שאנן קיימא לן כדעת שיבמה יש בה ספק קידושין, ולכן כתב הרמב"ם שכיון שעתה היו קידושין תופסין מספק לכן אף כשקידשה לאחר שיחלוץ תופסין בה קידושין מספק. והכסף משנה כתב שמדברי המגיד משנה נראה שהוא סובר שלדעת הרמב"ם יבמה זו שקידשה לאחר שיחלוץ לה יבמה, מקודשת רק מספק, ואולי כן גרס בדברי הרמב"ם, אך מלשון הרמב"ם שלפנינו "הרי זו מקודשת" משמע שמקודשת גמורה היא, כי מאחר ולו היה מקדשה עתה היו עכ"פ תופסין בה הקידושין מספק, שוב חשיב דבר שבא לעולם שאם יקדשנה לאחר שיחלוץ לה - יתפסו הקידושין.

ובמלא הרועים (ע' דבר שלא בא לעולם אות כט) כתב שדבר שיכול לעשותו עכשיו אף אם אמר שיחול לאחר זמן, אין בו חסרון של דבר שלא בא לעולם, וכגון האומר לאשה התקדשי לי לאחר שלושים יום שקנה. ואמנם מסתפק המלא הרועים באופן שאם יעשה את הדבר עתה לא יחול אלא מספק, ורוצה להחילו לאחר זמן כשבאותו זמן יחול בודאי, אם יש כאן חסרון של דבר שלא בא לעולם. וכתב לתלות מחלוקת זו במחלוקת המגיד משנה והכסף משנה הנזכרת.

הערת המלא הרועים שקידושיה אינם 'בידו' לדעת תוספות שכל חיי"ל אסור לקדשם

אלא שבעיקר סברת הכסף משנה שאילו היה מקדשה עתה היתה ספק מקודשת, מעיר המלא הרועים מדברי התוספות ביבמות (!) שכתבו שם שבכל חיובי לאוין אסור לקדשה שמא יבעול, ואם כן מה בכך שקידושיה תופסין בספק הלא סוף סוף אסור לו לקדשה, וכיון שכל טעם ההיתר הוא משום דבידו לקדש אם כן כל שאסור לו לקדש הרי אינו בידו. ומוסיף המלא הרועים שקושיה זו קשה גם על עיקר דברי התוספות, שהרי לדבריהם כל יבמה קודם חליצה יהיו קידושיה דבר שלא בא לעולם כיון שאסור לקדשה, ואם כן מדוע הוצרכה הגמרא להעמיד את המשנה כדעת רבי עקיבא, ומשום דלדעת רבנן בידו לקדשה, הלא סוף סוף אסור לקדשה וכל היכא דאסור אינו חשוב בידו, וע"כ צריך לומר שאין איסור לקדשה.

ויש להעיר על דברי המלא הרועים שכן המדקדק בדברי הכסף משנה ימצא שהוא סובר שכיון שתפסי בה קידושין מספק "לא הוי דבר שלא בא לעולם", ואם כן יש לומר שאף אם במקום שאסור לעשות הדבר אינו חשוב "בידו", אבל כאן כלל אין צריך לדון אם הדבר בידו או לא בידו - כיון שהוא דבר שבא לעולם, ודבר זה תלוי במציאות תפיסת הקידושין.

ובנהור שרגא העיר על דברי המלא הרועים, שלדבריו יש להקשות כן גם למה שכתבו התוספות (מט:) שלדעת שמואל לוקה על לאו דלא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר כבר בשעת הקידושין לגירסת המהרש"ל והב"ח, ואף לגירסת המהרש"א והמהר"ם עכ"פ הוא ספק - ואם כן יקשה מדוע לא מבארת הגמרא את דין המשנה שהמקדש יבמה לאחר שיחלוץ לה יבמה אינה מקודשת, גם לדעת חכמים, שכיון שאסור לקדשה אין הדבר בידו. והוא כסברת החילופי גירסאות הנ"ל, אלא שהוא ביאר כן רק בהו"א לולי גילוי של רבי ינאי שאין קידושין תופסין ביבמה לשוק, ואילו המלא הרועים מפרש שלפי האמת דבר אסור חשוב 'אינו בידו', ולשיטתו מקשה הנהור שרגא לפי האמת מדוע לא פירשה הגמרא את דין המשנה באופן זה.

נידון הנהור שרגא אם דבר איסור חשוב 'אינו בידו' מחמת שאסור לעשות כן

אלא שרבי משה בצלאל לוריא דן בעיקר סברת המלא הרועים שדבר איסור אינו חשוב בידו, מדברי הגמרא בקידושין (סד.) שם מקשה הגמרא "והרי בידו להשיאה לממזר". ובשער המלך (איסורי ביאה פי"ח) מבואר שסברת הגמרא היא מדין 'בידו', ומבואר שבידו הוא גם כשהמעשה הוא באיסור, וא"כ יש לומר גם בנידון דידן שאף שאסורה להתקדש, כיון שקידושין תופסין בה חשוב 'בידו'.

ואמנם לפי מה שנתבאר יש לומר שקידושין כלל אינם חשובים דשלב"ע, כי לפי האמת איננו סוברים כסברת הריטב"א ש'אשתני גופא' מגדיר הדבר כדשלב"ע, ורק לדעת הסובר שאין קידושין תופסין ביבמה לשוק - לדעתו הקידושין ביבמה הם בגדר דבר שלא בא לעולם. וכל הקושיא היא רק בהו"א, שאפשר לפרש המשנה מדין 'אינו בידו' מחמת האיסור, וכהערת החילופי גירסאות.

"ואמנם

מסתפק

המלא

הרועים

באופן שאם

יעשה את

הדבר עתה

לא יחול

אלא מספק,

ורוצה

להחילו

לאחר זמן

בודאי, אם

יש חסרון

של דבר

שלא בא

לעולם"

להנצחות והקדשות

נא לפנות למייל המערכת

המופיע בחזית הגליון